

KODIFIKÁCIÓ A MÚLT, A JELEN S A JÖVŐ TÜKRÉBEN

VARGA Csaba
professor emeritus (PPKE JÁK)
kutató professor emeritus (MTA TK JTI)

1. Bevezetés

A kodifikáció a jog korai fejlődési szakaszai óta történelmileg általánossá váltan alkalmazott eszközzé lett a jognak írott szöveggé rögzítése útján nyilvánossá és bárki számára hozzáférhetővé tételére. Megnevezése és fogalmi meghatározása ugyanakkor persze korról korra és kultúráról kultúrára különféle változatokat mutathat fel – hiszen a tudományban elfogadottnak tetszik, hogy „nem létezik semmiféle *a priori* érvényességű kodifikáció-fogalom [...] s ezért e fogalom feltárása csakis empirikus kutatás eredményeként lehetséges”.¹ Mindazonáltal, ha történelmi általánosítással élünk, mégis megállapítható, hogy a kodifikáció olyan produktumot hoz létre, amely (1) kompilációs módon (2) rendszeres és (3) írott formában (4) konszolidálja a jogot (5) egy formális érvényességgel kibocsátott (6) törvényhozási aktusként.² Leegyszerűsített módon ezt fejezi ki egy olyan meghatározás, amely szerint a kodifikáció nem más, mint „a jog valamely átfogó területének rendszerszerűen kimerítő szabályozása”.³

2. Történelmi fejlődése

Az ókori kezdetekben a kodifikáció alapvető feladata a jog megismerhetőségében bármiféle kétség kizárása volt. Ilyennek minősült például *Hammurabi törvényei* (Kr. e. 1754 körül) esetében a fennállott ősi hagyományok érvényének az uralkodó fenn-

¹ Félix ERMACORA: Les problèmes de la codification à la lumière des expériences et situation actuelles. In: *Rapports généraux au VIe Congrès international de Droit comparé*. Centre interuniversitaire de droit comparé 5, Bruxelles, Bruylant, 1964. 225. („no *a priori* codification concept exists [...], therefore the exploration of this concept involves empirical work”)

² VARGA Csaba: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. 2., utószóval bőv. és jav. kiad. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2002. <http://mek.oszk.hu/14200/14206/> IX. fej. 3. pont. 286–296.

³ Jürgen BASEDOW: Transjurisdictional Codification. *Tulane Law Review*, vol. 83. (2009) 997. („a systematic and exhaustive regulation of a comprehensive area of the law”)

álló érdekeivel egyező újra megerősítése; avagy a *Tizenkét Táblás Törvény* (Kr. e. 450) esetében (legalábbis Titus Livius eredetmondája értelmében) a jog mint minden érintett számára érvényes és érvényesítendő szabályösszességnek a köz számára hozzáférhető kinyilvánítása; avagy, egy újabb példában, a *Jusztiniánuszi Kódex* (534) esetében a jog korábbi fejlesztéseinek összegző lezárása egy erőteljesen rövidített szabályhalmazként történő újra kibocsátásával. Ugyanakkor ez utóbbi korszakalkotó műnek az uralkodói kibocsátása már világosan mutat egy, az előzményekre is jellemzően az úgyszólván örök utópikus gondolkodáshoz közel álló várakozást.⁴ Hiszen történetesen a jusztiniánuszi *Digestákat* (533) bevezető *Constitutio tanta* ékesszólása már – az átfogó teljesség és kizárólagosság igénybejelentésén túl – olyasmit foglal magában, miszerint a legfőbb lény kegyességével sikerült a legjobb törvények adományozása nemcsak a jelenkor, de egyszersmind minden eljövendő idő számára, ami szükségessé tette a jog rendjének kinyilvánítását minden ember számára, hogy maguk is láthassák: micsoda végtelen összevisszaságban leledzett a jog, de annak jogi pontosságát is, amivé most megvalósított, és hogy a jövőben mindenki számára közvetlenül, ugyanakkor szükséges tömörségében hozzáférhetőek legyenek a törvények úgy, hogy bárki könnyen hozzájuthasson az ezeket tartalmazó könyvekhez. Mert a cél – folytatja már-már fecsegő hangon az eredendő elgondolást – nem az volt, hogy az embereknek egész vagyontokat kelljen áldozniuk a jogi szabályok fölösleges tömegét magukban hordozó könyvek beszerzésére, hanem hogy csekély árértékű felkínálható legyen beszerzése gazdagnak s szegénynek egyaránt.⁵

A középkorban – olyan körülmények közt, amikor az európai *ius commune* alig volt több, mint egy az adott időre kialakult összeállítás, nyitottként arra, hogy kölcsönösen „tapasztalatok, eszmék, szokások és jogi szabályok cseréjét biztosítsa az egész európai kontinensen”⁶ – a kodifikáció tette lehetővé az egyes területeken élő szokásjognak a különféle rendezési tárgyokban érvényesülő, immár konszolidált szokásokként történő összegyűjtését, lejegyzését, valamint egységesítő közzétételét, miközben egyszer-

⁴ VARGA Csaba: Illúziók a kodifikációs gondolat fejlődésében. *Jogtudományi Közöny*, 1976/8. 434–441.

⁵ *Constitutio tanta*, 12. In: *The Digest of Justinian*. Trans. Charles Henry Monro. Cambridge, The University Press, 1904. xxxi. Eredetijére ld. https://www.researchgate.net/profile/Dr_LASSARD/publication/258203934_Constitutio_Tanta_Mommsen/links/0c96052733a0a7e6c2000000/Constitutio-Tanta-Mommsen.pdf?origin=publication_detail. („Omni igitur Romani iuris dispositione composita et in tribus voluminibus, id est institutionum et digestorum seu pandectarum nec non constitutionum, perfecta et in tribus annis consummata, quae ut primum separari coepit, neque in totum decennium compleri sperabatur: omnipotenti deo et hanc operam ad hominum sustentationem piis obtulimus animis uberesque gratias maximae deitati reddidimus, quae nobis praestitit et bella feliciter agere et honesta pace perpotiri et non tantum nostro, sed etiam omni aevo tam instanti quam posteriori leges optimas ponere. / Omnibus itaque hominibus eandem sanctionem manifestam facere necessarium esse perspeximus, ut sit eis cognitum, quanta confusione et infinitate absoluti in quantam moderationem et legitimam veritatem pervenerunt: legesque in posterum habeant tam directas quam compendiosas omnibusque in promptu positas et ad possidendi libros earum facilitatem idoneas: ut non mole divitiarum expensa possint homines supervacuae legum multitudinis adipisci volumina, sed vilissima pecunia facilis eorum comparatio pateatam ditioribus quam tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.”)

⁶ Vladimir VULETIĆ – Marko KIĆANOVIĆ: Justijanov kodifikacija – lična karta pravnog identita Evrop. Justinian’s Codification – ID Card of the European Legal Identity. *Harmonious: Journal of Legal & Social Studies of South Est Europe*, (2013) 337–356.

smind a kor igényeihez igazították és alkalmazták azokat. A modern korban viszont már az elismert szokások rögzítésének s javításának folytatása, az újonnan létesülő nemzeti jogok kinyilvánítása, a jog egységes testének a szuverén hatalom általi, a bürokratikus személytelenségű alkalmazhatásra történő létrehozatala, valamint a különféle jogi reformoknak gyakran rejtett (s olykor a valahai feltételek visszaállításának ideologikusan posztulált címén történő) keresztül vitele képezte már a kodifikáció új feladatkörét.

Korábban még a jog egyes elemeinek egy *menyiségiként felfogott halmazba* történő összegyűjtése és abban való szövegszerű megtestesítése bármiféle szerkezeti megújítás nélkül is elégségesnek bizonyult a rá váró feladat elvégzésére. Az európai kontinensen a modern korban azonban a feudális partikularizmus (vagyis az egységhiány és megosztottság) tényleges és sikeres felszámolása immár az egymással küzdő birodalmak s dinasztiák közt a túlélés *sine qua non* feltétele lett. Ennek elérése érdekében viszont a monarchának meg kellett szerveznie az állam haderejét és a monarcha személyes pénzügyeitől elkülönülő állami pénzügyeket, s ezek mozgatására bürokratikus intézményi gépezetet kellett felépítenie, amely képessé válik arra, hogy egy messzemenően szabályozottá épített rendszerben immár személytelenül működjék. Ahhoz viszont, hogy ezt elérhesse, immár szabályozások olyan hatalmassá növekedett és folyvást tovább növekvő tömege lett hirtelenül szükséges, valamint az, hogy mindennek világos elrendezését és napra készen tartását is egyszersmind lehetővé tegyék, aminek biztosításához a bárminemű mennyiségiként felfogott halmazból történő merő összegyűjtés immár nem bizonyulhatott elégségesnek. Ez azt eredményezte, hogy a kontinentális európai jogkodifikációban a joganyag tisztán mennyiségiként tekintett halmazát erre az időre fel kellett váltania egy új megjelenítési (objektíválási) *modus*-nak, a joganyag *minőségi átstrukturálásának*. Ebben, a felvilágosodás központi gondolataként, olyan eszmények játszottak szerepet, mint a racionalitás, a logika rendező elve, a szabályozás egyetemessége. Ezek mind valóban áthatották a jog rendszerszerű újjáépítését a rendszer logikai eszményét követve – s ezzel egyként szolgálva a jogi szabályozás gyakorlati hozzáférhetőségét, megismerhetőségét, és az így újjáépített, ámde ugyanakkor folyvást változó és bővülő joganyag könnyű rendezhetőségét.

A voltaképpeni áttérés a legalitás eszméjén nyugodott, s feltételezte a teljes joganyagnak jogi jogosultságok és jogi kötelezettségek soraként történő újra fogalmiasítását. Ez a klasszikusnak nevezhető kodifikációs mozgalom a polgári társadalom konstitúcióját a jog civilisztikai nyelvére átfordítva teljes szerkezeti reformmal, a jog teljes testének újraállításával és ekként újratételezésével jelentette meg. Ebben egyaránt érvényesült a felvilágosodástól sürgetett alapvető változásigény, a racionális tervezés éthosza, a természetjognak a feudalizmus meghaladása által megkövetelt újraalapozása, valamint – a módszer tekintetében – az egzakt tudományok (s különösen a geometria és a matematika) axiomatikus eszméjétől ihletetten a jognak *more geometrico* rendszerként történő újrafogalmazása.⁷ Számos korai előzmény nyomán, amelyek a római jogfejlődés köztársasági s különösen császári korszakaitól a francia forradalomig, sőt azon túl terjedtek, ez egyszersmind a jog fogalmiasítását jelentette, amivel megnyílt az út

⁷ Cf. VARGA Csaba: Leibniz és a jogi rendszerképzés kérdése. *Jogtudományi Közöny*, 1973/11. 600–608.

nemcsak a jog tisztábban logikai kritériumok szerint történő alkalmazása felé, de ahhoz is, hogy egyszersmind keretül szolgáljon az egyes legkülönfélébb jogintézmények felépítéséhez, megnevezéséhez, és csoportosításához ill. rendszerezéséhez egyaránt. Azzal tehát, hogy a rendezetlen s olykor ellentmondó, merő véletlenszerűségeknek köszönhetően időben egymásra rakódó szabályok kaotikus tömegét felváltották, alappal remélhették, hogy maga a jog is egy deduktív, tehát szükségképpen logikai láncolatban, az axiomatizmus valóságos eszményi szigora szerint alkalmazható legyen. Az új rendszerszerű felépítés ugyanis az alapkövekként szolgáló általános elvek, majd az *általános szabályok*, a *specifikus szabályok*, az ezek alóli *kivételek*, valamint végezetül a *kivételek alóli kivételek* gondosan rendezett soraként épült fel. Annak érdekében pedig, hogy az adott szabályanyagon belül az általános alapokat s az egyes különös területeket szétválasszák, magát a kódexet szokásosan két részre bontották: immár egy általános rész adja az átfogó direktívákat a teljes szabályozási terület számára, míg az adott kódex különös részében található a gyakorlatban szokásosan előforduló egyes tipikus helyzetekre (például a polgári törvénykönyvekben az egyes szerződési fajták vagy a büntető törvénykönyvekben az egyes eseteket megadó/meghatározó jogi tények, vagyis az egyes bűncselekményfajták) rendezésére szánt szabályozási anyagok.

Az uralkodói abszolútizmus először megkísérelte valamiféle eset-pontosságú teljesség elérését (ez volt az *Allgemeines Landrecht für Preussische Staaten*, 1791), de ez a kazualizmus – a rendező elvek híján előálló szabályozási tömeg okán – nem bizonyult hosszabb távon sikeresnek. A fenti, azaz a minőségi újrastrukturáló áttörést a francia forradalmi megújulást is jelképező *Code civil* (1804) valósította elsőként meg. Ezt követte az osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (1811), a német *Bürgerliches Gesetzbuch* (1897), valamint a svájci *Zivilgesetzbuch* (1907), melyek megszövegezésükkel, elveikkel, fogalomkészletükkel, valamint ma is meghatározó intézményeikkel a civilisztika alapkódexeiként az európai kontinens jogának megalapozó törzsét ma is érvényesen testesítik meg. Történelmi funkcióikat tekintve ezek sikerrel, ráadásul egyidejűleg egyesítettek két feladatot: a nemzeti szintű jogegységesítést, és egyszersmind a korszerűsítést biztosító jogreformot. Ugyanakkor volt még többletfeladatuk is, ami eleve hajtóerőként szolgált, s amit szintén sikerrel teljesítettek: a nemzeti létféjlődés mintegy befejeződésének kellett szimbolikus kifejeződést adniok, miközben az állami építkezés tökélyre viteléhez is hozzá kellett járulniok.⁸ Ugyancsak tisztán szimbolikus értelemben az osztrák *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (1811) még alkotmánypótló szerepet úgyszintén betöltött, a birodalom helyi nyelveire történő hivatalos fordítás-változatok útján mintegy az állami egység tudatosságát biztosítva az akkori valóban multikulturális társadalom egész területének változatosságában.⁹

Csírájukban mindegyikük hozzájárult egy a felvilágosodás kora óta táplált álom megvalósulásához. Eszerint a társadalomnak és jogának egyetlen tudatosan tervezett és végrehajtott aktus eredményeként kell létrejönnie, olyanként, mint amely körül a

⁸ *Etatisierung*; vö. Wilhelm BRAUNEDER: *Europäisches Privatrecht – aber was ist es? Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte*, vol. 15., no. 1–2. (1993) 225–229.

⁹ Wilhelm BRAUNEDER: *The First European Codification of Private Law: The ABGB. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 63., no. 5–6. (2013) 1019–1026.

valóságos élet, lehetősége és valósága szerint, egyként úgy forog, mint a bolygók a naprendszerben. A tökéletesség vágya s egy olyan remény szolgált több ilyesfajta kódex úgyszólván kiteljesedett (s egy-két évszázaddal korábban az első amerikai kodifikációs törekvésekben szintén megjelenő) utópiánizmusának az alapjául, hogy bennük fog majd valamiféle „a történelem vége” típusú eszményi beteljesedés végbemenni,¹⁰ ahogyan ezt egy felvilágosult uralkodó nyíltan, teljes részletező bontással fejezte ki abban a programot hirdető személyes várákozásában, amiből utóbb a porosz állam-kódex (*Allgemeines Landrecht*, 1791) megszülethetett:

„Az emberi szellem fő műve a kormányzás politikájának terén a törvények foglalata lenne: ebben megfigyelhetnők mind a tervezés egységét, mind pedig az olyannyira pontos és jól kiszámított szabályokat, hogy egy ezeknek megfelelően irányított állam egy órához lenne hasonlatos, amelynek minden alkatrészét ugyanazon cél jegyében hozták létre; ebben találhatnók meg az emberi szív és a nemzet geniozitása mély ismeretét; a büntetések mérsékeltek lennének, amennyiben a jóerkölcsök fenntartása során nem lennének sem könnyűek, sem szigorúak; a világos és pontos rendelkezések soha sem vezetnének vitához; e törvények mindannak tökéletes választásában állának, ami a legjobb a polgári törvényekben a nemzet szokásaira történő hű és egyszerű alkalmazása során; mindent előrelátva, miközben minden kapcsolódna benne egymáshoz, és semmi olyasmit nem tartalmazna, amely hátrányosnak minősülhetne: de a tökéletes dolgok aligha az emberi természet termékei.”¹¹

Mindent egybevetve, a kodifikáció új lehetőségeket teremtett mind a jog megjelenítésében, mind pedig belső megszervezésében és szerkezeti kialakításában. Maga a *jogi pozitívizmus* követelésének csírája sem másutt, mint Jusztiniánusz, majd egy bő évezreddel később Nagy Frigyes császári kodifikációjából bontakozott ki. Olyan várákozásból és követelményekből fakadt ez, mint az eddigi törvényi szabályozási területeknek egyetlen intézményi építményben történő megtestesítése, az egész építményt meghatározó osztályozási sémák és koherencia megkövetelésének kifejlődése annak nem másodlagos hangsúlyával, hogy voltaképpen értelmezést, amit a jog originális önazonossága védelmében a bírói fórum számára megtilt, csakis egy

¹⁰ VARGA (1976) i. m.

¹¹ FRÉDÉRIK LE GRAND: *Dissertation sur les raisons d'établir ou d'abroger des lois*. [1750.] In: *Oeuvres de Frédéric le Grand*. Vol. 9. Berlin, Decker, 1848. 27. („Un corps de lois serait le chef-d'oeuvre de l'esprit humain dans ce qui regarde la politique du gouvernement: on y remarquerait une unité de dessein et des règles si exactes et si proportionnées, qu'un État conduit par ces lois ressemblerait à une montre, dont tous les ressorts ont été faits pour un même but; on y trouverait une connaissance profonde de coeur humain et du génie de la nation; les châtimens seraient tempérés, de sorte qu'en maintenant les bonnes moeurs, ils ne seraient ni légers ni rigoureux; des ordonnances claires et précises ne donnerait jamais lieu au litige; elles consisteraient dans un choix exquis de tout ce que les lois civiles ont eu de meilleur et dans un application ingénieuse et simple de ces lois aux usages de la nation; tout serait prévu, tout serait combiné, et rien ne serait sujet à inconvénients: mais les choses parfaites ne sont pas du ressort de l'humanité.”)

a jogalkotótól megbízott különleges császári bizottság végezhet; és végezetül magának a jognak (*ius*) mint eszmének s mint követelmény-halmaznak a tételezett törvények halmazára (*lex*) történő visszavezetése, vagyis a jognak (értsd, akár bármiféle eszménységnek) a törvénnyel mint erre rendelt szervezetnek, erre rendelt eljárás útján, formálisan meghozott jogalkotói termékkel (tehát mint a legszorosabb értelemben vett *magtestesüléssel*) való kizárólagos azonosítása. Ám e klasszikus alapozó korszak leglényegibb összetevője, nevezetesen hogy a szabályokat elvek talaján építi egy összefüggően felépülő rendszerben a kodifikáció újrastrukturálást feltételezően felépülő követelményének megfelelően, egy évszázadon belül semmissé lett, amikor ti. a nagy polgári törvénykönyvek szó szerintien merev – ún. exegétikus – alkalmazása immár lehetetlenült. A XIX. század végével, a liberális kapitalizmus monopolisztikus társadalmi–gazdasági átalakulása következményeként ugyanis az addigra szabály- vagy törvénypozitivizmusra egyszerűsödő jogi pozitivizmust kiiktatta az úgynevezett szabadjogi mozgalom kihívása, aminek eredményeként a bármiféle jogi rendezésnek az időközben folyvást felmerülő új szükségletekhez való igazítása immáron – egy jellegében átalakuló, fermentatív teremtő erejűvé váló joggyakorlat kebelében – most már bírói jogfejlesztés útján valósulhatott meg, amelyhez az állítólag alapjukul szolgáló kódexek egyre inkább csak kiindulási helyekké és/vagy betagolásuk rendszertani helyeiként (*loci*) szolgáltak.

3. Napjaink megfontolásai és változatai

A ma nézőpontjából e klasszikus múltra visszatekintve s a valahai teljesítményeket a mából értékelve úgyszólván egyöntetűen tagadó szembefordulást figyelhetünk meg, amennyiben a klasszikus kódexeket szokásosan már csak úgy jellemzik, mint amik mereven állam-központúak voltak, tekintélyelvűek s így egészében atavisztikusak. Miközben az tény, hogy a szabadjogi mozgalom térhódításától kezdve – mint az imént rögzítettük – gyakorlati alkalmazásukban e kódexek immár nem tisztán és kizárólagosan valamiféle deduktív séma szerinti következmény-levonás alapjául szolgáltak; ehelyett inkább olyanként, mint amelyek rendszertani vagy taxonomikus, vagyis a fogalombokrokban eligazító és ilyen vagy olyan irányban csatornázó pozíciókat kínáltak, amelyekből egy-egy saját bírósági megoldás ki tudott indulni, illetőleg amelyeknek a kereteit felhasználva meg tudta magát fogalmazni.¹² Pontosan ebben az értelemben akár az is elmondható, hogy a mai, posztklasszikus időkbe átnövő kódexek immár nem meghatározó, hanem valamiféle háttérből irányadó, tendenciális keretül és háttérül kívánczó szerepet töltenek be, azaz voltaképpen „maradvány-jog” gyanánt funkcionálnak.¹³ Nem véletlen hát, ha mára már a kodifikáció tekintetében is egyfajta kiáb-

¹² Anthony CHAMBOREDON: The Debate on a European Civil Code: For an »Open« Texture. In: Mark VAN HOECKE – François OST (szerk.): *The Harmonisation of European Private Law*. Oxford, Hart Publishing, 2000. 63–99. szerint mindez nem más, mint egyenesen *jurisprudentialisation*, az érintett kódexé, közvetlen nyelvi értelemben annak denaturalizálása tehát.

¹³ Natalino IRTI: *L'età della decodificazione*. [1979.] 3. kiadás. Milano, Giuffrè, 1989. 27. és – akként való továbbfogalmazásában, hogy „Le Code n'est alors même plus la réunion des lois civiles: il devient une

rándult szkepticizmus uralkodik világszerte, rányomva bélyegét a jelen s a közeljövő kilátásaira is, azt hangsúlyozva például, hogy immáron nem a klasszikussá kijegecesedett kódex-forma az, ami a jog megjelenítéseiben a legfejlettebbnek s így a leginkább kívánatosnak tetszik, hanem az a kódex-formákba vetett mai várakozás, hogy „minden lehetséges jövőbeli esetre jó megoldást kínáló alkalmassággal rendelkezék.”¹⁴ Ennek perspektívájában persze a múltra visszavetítendő mai emlékezésünk is szükségképpen megfordul. Eszerint ugyanis a maga felbecsülhetetlen értékű polgári törvénykönyvével együtt a napóleoni törekvést történelmileg véletlenszerű kivételnek kell tekintenünk; sőt, mi több, az egységesültnek hitt és sokak akarata szerint tovább egységesítendő Európa nézőpontjából szemlélve immár nem a polgári társadalom és kapitalista rendje győzelmének a szimbolikus kifejeződése s egyszersmind a mélyreható jogreform és mindazonáltal a joghagyományból való sikeres meritkezés élő példája volt a *Code civil*, hanem egyszerűen visszafordulás, egyenesen zsákutca, mivel hogy – úgymond – „az európai jogi hagyományok nemzetenkénti szétszabdalását” hozta létre voltaképpen, s máig hatoló eredményességgel.¹⁵ Ezzel pedig a hasonlóképpen gondolkodó euro-globalista szerzők még a kodifikáció egykor büszkén hirdetett közvetlenül jogi, mert esz-közjellegetű céljait, így a jogbiztonság garantálását, a jog stabilitásának elősegítését, s a jog bárki számára könnyen hozzáférhetővé tételét is megkérdőjelezzik. Az új, most már kizárólag ünnevelt, korunkban elengedhetetlennek mondott igényt kielégítő kodifikációs teljesítmény nem lesz más, mint bevallott részlegességük, megoldásaik szórtsága, s ami ezek mögött áll, a szükségszerű lokalizmus, tranzicionalizmus és pragmatizmus – azaz bármiféle általános érvényűség helyett merőben a mindenkori konkrét szituációban *hic et nunc* érvényesülő, tehát az egyes alkalmak megtermékenyítésében jelentkező jelentőség, a tetszőleges továbbfejlesztésre kész átmenetiség, s mindebben a mindenkori konkrét gyakorlati érdekek érvényesíthetősége –, vagyis a jelen kordivátjának megfelelő s ezzel az új követelményeket kielégítő „demokratikus nyitottság”, ami nyilvánvalóan egy új bírói szabadságban ölt – részben már, és mindenképpen majd – testet.¹⁶ Fennen hirdetik hát, hogy „a jövő immár nem a múltból hámozandó ki”,¹⁷ következőképpen a kodifikáció sem férhet immár össze „a jog mumifikálása” elavult képzetével.¹⁸

espèce de droit commun à vocation résiduelle.” – Paul RÉMY: La recodification civile. *Droits*, no. 26. (1997) 10.

¹⁴ Rodolfo SACCO: Codificare: mode superato di legiferare? *Rivista di diritto civile*, Vol. XXIX., no. 1. (1983) 125. („Il codice non è dunque superato. È superata l’idea che un codice possa nascere privo di lacune, e che la sua sola lettera possa offrire una buona soluzione per tutti i possibili casi del futuro.”)

¹⁵ Reinhard ZIMMERMANN: *Roman Law, Contemporary Law, European Law: The Civilian Tradition Today*. [Clarendon Law: Lectures] Oxford, Oxford University Press, 2001. 1. („national fragmentation of the European legal tradition”)

¹⁶ Friedrich KÜBLER: Kodifikation und Demokratie. *Juristenzeitung*, Vol. 24., no. 20. (1969) 651.

¹⁷ Valérie LASSERRE-KIESOW: La codification en Allemande au XVIIIe siècle: Réflexions sur la codification d’hier et d’aujourd’hui. *Archives de Philosophie du Droit*, Vol. 42. (1998) 223.

¹⁸ Gérard TIMSIT: La codification: transcription ou transgression de la loi? In: Gérard TIMSIT: *Archipel de la norme*. Paris, Presses Universitaires de France, 1997. 159.

Az ilyen és hasonló kritikai hangvételektől függetlenül azonban a mai kódexeket változatlanul az egykoriakat meghatározó olyan jegyek jellemzik, mint az, hogy (1) a bennük foglalt szabályozás kizárólagos (2) s az adott szabályozási területnek egységet kölcsönöz (3) logikai összefüggésének és következetességének a biztosításával; avagy hogy egyként mutat fel (1) teljességet, (2) ellentmondás-mentességet és (3) szabályozási gazdaságosságot; avagy hogy – további jellemzésekkel élve – egy olyan (1) átfogó és (2) rendszeres (3) tételezés ez, amit (4) kódexként promulgál a törvényhozó. További egyéb jegyek és funkciók azonban, olyan valaha szigorú és koherens rendszerre szerveződő klasszikus eszmények, mint hogy a kérdéses szabályozási terület kimerítő jogmegtételezésével biztosítsa a törvény elsődlegességét, miközben nemcsak a szabályozás belső koherenciáját garantálja, de ezeket is egybevéve a kódex arra irányuló képességét is, hogy pontosan meghatározza, *mi* a felmerülő kérdésben a jog, nos, ezek manapság fokozatosan gyengülőben, egyenesen eltűnőben vannak.

Ami a kodifikáció jelenlegi helyzetét illeti, figyelemreméltó, hogy több, mint ötven kódex született a második világháború vége óta. Ezek közt volt klasszikus polgári törvénykönyvek teljes újraalkotása – a nyugati szintéren – Portugáliában (1967), Hollandiában (1992) s a kanadai Québec tartományban (1994) s – a keleti szintéren – Lengyelországban (1964), Oroszországban (1996) és Magyarországon (2013), míg – Dél-Amerika területén pedig – Guatemalában (1963), Bolíviában (1975), Venezuelában (1982), Peruban (1984) és Paraguayban (1987). Ehhez járul még számos ország új büntető törvénykönyve, valamint a polgári jog újrakodifikálásának hosszan elhatározott újra megkísérlése az Amerikai Egyesült Államok Louisiana államában.¹⁹ Az összes új kódexből egynémelyiket új államiság formálódása kényszerítette ki, amikor is a kérdéses jog megőrzése, összefoglalása és rendszerezése feladatként egybefonódott egy átfogó jogreform megkísérlésével²⁰ – olyan folyamatban olykor, amelynek során esetleg minden egyéb törekvést felülírt annak akarása, hogy egész jogukat teljességében újraépítsék.²¹ Bizonyos mértékig hasonló, némely tekintetben éppen azonos volt a kodifikációs helyzet olyan országokban is, ahol különféle múltak háttérével éppen most érkeztek el egy afféle önmegnyugtatóan tartósnak ígérkező egyensúlyi helyzethez, hogy immár késznek tekintett felépültségüket egyszerre bizonyítsák jogkodifikációval, mint az átmeneti állapotokon túlmutató „modernizáció és nemzeti függetlenség szimbólumával”. Ilyen történetesen az Izrael polgári kódexéről szóló törvény (2004), mely egyfajta végső pecsétként rögzítette az ország jogának kontinentalizálását,²² vagy

¹⁹ Ld. pl. David GRUNING: Mapping Society through Law: Louisiana Civil Law Recodified. [Eredetileg In: Ysolde GENDREAU (szerk.): *Mapping Society through Law*. Montréal, Éditions Thémis, 2004.] *Lex Electronica*, Vol. 21. (2016) 33–76. <https://www.lex-electronica.org/en/s/1462>

²⁰ Pl. Raul NARITS: Systematisation of Objective Law: From Codification to Reformation of Law. *Juridica International* [Tartu], Vol. X. (2005) 161–167.

²¹ Például Macedónában; vö. Rodna ZIVKOVSKA – Tina PRZESKA: Codification of Civil Law. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nishu*, Vol. LIII., no. 68. (2014) 251–268.

²² Nir KEDAR: Law, Culture and Civil Codification in a Mixed Legal System. *Canadian Journal of Law & Society*, Vol. 22. (2007) 194. Ld. még Eayl ZAMIR: Israeli Report. [Előadás a »The Civil Codes« címmel a Nemzetközi Összehasonlító Jogi Akadémia Taiwanban 2012-ben rendezett tematikus kongresszusán] https://www.researchgate.net/publication/228142349_The_Civil_Codes_-_Israeli_Report.

ilyen Taiwan módosításokkal megújított polgári törvénykönyve (2008), mely helyhez kötötte (úgymond: lokalizálta), azaz a hely törvényeként bocsátotta ki mindazt, amit ez az állam máshonnan – ám egyszerismind saját helyi szokásjogi elemeivel ötvözve – átvett.²³ A mai kodifikációk többsége azonban természetszerű okoknál fogva valójában rekodifikáció – paradoxikus szituációként gyakran azután, hogy dekodifikáció és egyidejűleg új szabályozások (s ezek által megtestesülten új jogintézményi mikro-rendszerek) már beléptek a kódex területére.²⁴ Nos, egyfajta úttörő szerepben a *Code civil de Québec* (1994) volt az első, mely szimbolikus hangsúlyokkal élve is elhagyta az eddig járt utat, kinyilvánítva, hogy „a társadalom életében rejlő ambivalenciáknak és egymástól elütő érdekeknek” egyaránt kifejeződést kell kapniuk a kódex nyelvén,²⁵ és elérhető egyensúlyhoz kell érkeznie abban, hogy noha eddig határozottan elutasította a bírói jogalkotáshoz folyamodást, most mégis olyan bírói jogfejlesztést kezdeményez s ösztönöz, amely a kívánatos irányokban tovább konkretizálhatja majd a szövetszerű adottságában változatlan törvénykönyv rendelkezéseit.²⁶

Jelenkorunkban, melyben a globalizáció erőteljesen felgyorsult, nemcsak a nemzetállamok belső joga van a nemzetközi jog alá rendelve, de magában Európa nagy részében e belső jogok felett még az Európai Unió joga is dominál. Ez nyilván összetett joghelyzeteket eredményez, amiket még tovább bonyolíthat az, hogy a kodifikáció egykori elsőségét és jogaon belül egyértelműen vezető szerepét ma már viszonylagossá teszik olyan új, jogaon belüli manipulációs technikák, mint az alkotmányjogiasítás vagy a dekodifikáció. Ezek csakúgy, mint bármely más kitüntetett figyelem, például az emberjogi nézőpont túlhangsúlya vagy a kormányzati cselekvésnek bírói fórum megítélése alá rendelésére irányuló törekvés, nyilvánvalóan mikro-rendszerekként saját alrendszereket hoznak létre, a kódex rendszerszerű egységes homogenitásába attól elütő további homogenizálásokat – olyan mellékhatással, amely a kodifikációt magát kiforgathatja eredeti mivoltából, önellentmondásosokat építve be maga a kódex rendszerébe. Abból tehát, aminek az alapgondolata szerint a kódex – szimbolikus kifejezve –

„egy naprendszer középpontjában áll, amelyben bármi, ami történetesen nincs az e hasonlatban napként vagy központi csillagként szereplő polgári törvénykönyvben, mégis kizárólag ehhez kötő nehézkedése szerint alakul: inspirációs forrása és értelmezésének alapja egyaránt az a fény, amit e nap a körülötte forgó bolygók felé kibocsát.”

²³ Tay-sheng WANG: Translation, Codification, and Transplantation of Foreign Laws in Taiwan. *Washington International Law Journal*, Vol. 25. (2016) 307–330.

²⁴ Maria Luisa MURILLO: The Evolution of Codification in the Civil Law Legal Systems: Towards Decodification and Recodification. *Journal of Transnational Law & Policy*, Vol. 11. (2001) 163–182.

²⁵ GOUVERNEMENT DU QUÉBEC: *Commentaires du ministre de la Justice*. Vol. I. Québec, Les Publications du Québec, 1993. vii. („il traduit ainsi jusqu’à un certain point les ambivalences et les intérêts diversifiés qui cohabitent dans la société.”)

²⁶ Jacques CHAMBERLAND: Le sens des mots dans le Code civil de Québec. In: Benoit MOORE (szerk.): *Mélanges Jean Pineau*. Montréal, Éditions Thémis, 2003. 31. („Il n’appartient pas aux juges de «réécrire» les lois”)

Miközben, persze, való életének örök hibaszázalékaként felbukkanhatnak benne olyan részek is, amik elszakadva, „valamiféle formátlan meteorokként forognak” valahol e naprendszerben.²⁷

A XX. század végére maga a ‘kodifikáció’ terminusa valamiképpen elhalványodott, ráadásul teljességgel relativizálódott is mind magában Franciaországban, és lassan mást is. Jelentése redukálódott s ezzel parttalanná egyszerűsödött. Ma már annak a tömegmértéken mindent átfogó adminisztrációs menedzsment egyetlen vonatkozásának a racionalizációjával egyenértékű, amit jelenkorunk totálissá növekvő közösségi (köz- és magán)igazgatása feltételez: nem több vagy más, mint az ennek alapjául szolgáló teljes normatív anyag időnként elvégzendő konszolidálása. Noha – s ezt alig szükséges hozzátennünk – e gondot egyre inkább arra az új potenciálra hárítják, amivel a mai idők információ-technológiai eszközei már élni képesek.²⁸

4. Kísérletek az angol–amerikai jogterületen

Angliában kezdetben a kodifikációra irányuló törekvés úgyszólván párhuzamosan futott az európai kontinens történéseivel. Ott azonban a jogegység addigra megvalósult s a jognak a társadalmi változásokhoz történő igazítása is bírói úton már régóta biztosított, így ott a kodifikációs gondolat racionális megfontolások általi ösztönzése csak kevésbé játszhatott szerepet. A jog ilyen és hasonló környezeti összetevőinek hatását jól mutatja, hogy még az *Amerikai Egyesült Államokban* is a kodifikáció elsődlegesen kívánatosként meghatározott jogi funkciók betöltése eszközeként, így jogátültetések közegeként, valamint egyes új államok intézményi jogreformjai ürügyeként játszottak szerepet. Ráadásul egy olyan környezetben, amiben eleve maga az angol–amerikai jogra jellemző, precedensekre támaszkodó bírói gondolkodás uralkodott, ahhoz sem kellett bármiféle kódex, mint segédeszköz, hogy általános elvek szolgálhassanak bírói megfontolás forrásául.

Később a szigorú értelemben vett kodifikálást többnyire különféle *helyettesítő* eszközökkel és formákkal biztosították. Ilyen volt a doktrinális kodifikáció, vagyis a tankönyvszerű jogösszefoglalás (*textbook-writing*), amely a gyarmatok birtokba vétele háttéréül szolgálóan a XIX. századi nagy angol jogexport segítője lett; a jog újraállításként egy kérdéses terület jogának leegyszerűsítő összegzése professzionális háttérű magántestületek munkája révén, ami az amerikai jog XX. századi racionalizációjának legsikeresebb útja lett (*restatement of the law*); valamint a törvényi jog újrendezése (*consolidation*), illetőleg – szintén némely kiválasztott jogterületen – a

²⁷ Agustín PARISE: The Struggle for European Private Law: A Critique of Codification. [Recenzió Leone NIGLIA Oxford, Hart Publishing, 2015. hasonló című művéről.] *Journal of Civil Law Studies*, Vol. 9. (2016) 384. Idézi Olivier MORÉTEAU – Agustín PARISE: Recodification in Louisiana and Latin America. *Tulane Law Review*, Vol. 83. (2009) 1110. („a solar system where everything not found in the civil code, which is the sun or central star, gravitates around it, and is inspired and interpreted on the basis of the light it sheds on the planets that revolve around it.” / “revolving loosely like shapeless meteors”)

²⁸ Vö. VARGA Csaba: Kodifikáció az ezredforduló perspektívájában. *Jura*, 2002/1. 91–100.; illetőleg *Állam- és Jogtudomány*, 2003/1–2. 65–93.

különbéle szabályozások egységesítése (*uniformization*), illetőleg egyes tagállami jogterületek egységesítése (*unification of the law*).

Az Amerikai Egyesült Államok nagy múltbéli kodifikációs törekvéseire visszatekintve elmondhatjuk, hogy olyan, valaha kétségtelenül a legfontosabb várakozásokat jelentő jegyeit, mint a jog összefüggő, következetes és rendszerszerűen elrendezett s egységbe tagolt korpuszba foglalását, ma már egyáltalán nem említgetik, hanem ehelyett olyan korszerűnek tetsző, ám a fenti értelemben kódex-ellenes várakozásokat hangsúlyoznak, mint a jog fragmentációja, partikularizálása és departmentalizálása, vagyis a kódex kívánalom szerinti helyeiből kiinduló s úgyszólván szabad bírói jogfejlesztés.²⁹

5. A kodifikáció állása – ma, a *Civil Law* s a *Common Law* hagyományai összetalálkozásakor

Egy józan és elfogulatlan jellemzés feltehetően ki tudja mutatni, hogy nincs valamiféle eleve fennálló összemérhetetlenség egyfelől az angol–amerikai jogi berendezkedés szellemének és intézményi felépültségének teljesítőképessége s másfelől a kodifikációs kontinentális európai minta között.³⁰ Áttekintve például a *civil law* és a *common law* jogrendjeinek párhuzamos történetét, egy mai elemzés is csak azt erősíti meg, ami már egy bő fél évszázaddal korábban is megállapított. Eszerint ugyanis

„Mindkét rendszer olyan megoldásokra irányuló törekvéseket testesít meg, amelyek számára »az alapvető probléma az, hogy a közben őrizték meg a jogrendszer flexibilitását, miközben ésszerű mértékben biztosítani tudják a biztonságot mind az alapul fekvő jogi problémák megoldásában, mind pedig a perlés esetében szükséges előreláthatóságban.«³¹

Voltaképpen az Angliában gyakran újra felmerülő kodifikációs kérdés sajátos esetének tekinthető annak dilemmája, vajon végül is lesz-e kodifikáció az Európai Unió jogának egyes területein, mivel „ez a létrehozatalra vágyott jogi paradicsom”³² legalább esélyt adna az európai kontinentális jog és az angol jog régóta álmodott és történelmileg

²⁹ Andrew P. MORRIS: Codification and Right Answers. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 74. (1999) 355–391.

³⁰ Catherine SKINNER: Codification and the Common Law. *European Journal of Law Reform*, (2009) 225–258.

³¹ Angelo PIERO: The Code and the Case Law. In: Bernard SCHWARZ (szerk.): *The Code Napoleon and the Common-law World*. [1956.] Westport (Conn.), Greenwood Press, 1975. 69. Idézi Nuno GAROUPA – Andrew P. MORRIS: The Fable of the Codes: The Efficiency of the Common Law, Legal Origins, and Codification Movements. *University of Illinois Law Review*, (2012) 1498. („Both systems represent efforts to solve »the basic problem of retaining the flexibility of a legal system while securing a reasonable amount of certainty with regard to the solution of legal problems and of predictability for the event of litigation.«.”)

³² Sir Leon Radzinowicz in *Helden Society*, idézi Eva STEINER: Codification in England: The Need to Move from an Ideological to a Functional Approach—A Bridge too Far? *Statute Law Review*, Vol. 25., no. 3. (2004) 215.

végre beteljesülő konvergenciájának. A kodifikáció mellett kiáll s azt elősegítő irodalom többé-kevésbé optimista képet rajzol, de csak kevésbé meggyőző erővel. Merthogy a történelmi kitekintésű komparatisták már régóta hangsúlyozzák, hogy úgyszólván lehetetlen radikális változásokat vagy éppen teljes fordulatot remélni vagy kivitelezni olyan helyzetekben, amikor emberek, egész népek és kultúrák mentalitásáról van szó. Ti. az vetődik fel itt kérdésként, amit *mentalités juridiques* néven ismerünk: annak specifikus, kulturálisan beépült, tehát eltérő hagyományok sorozataira gondolunk itt, hogy miképpen is építjük fel s építjük tovább jogunkat, és hogy milyen módon gondolkodunk a jogban; vagyis egy olyan kulturális függőségű közegre, amelynek háttérben ott áll a kérdéses joghagyománynak megfelelő jog egész múltja, fejlődése, s egész professzionális gondolkodásmódja egyaránt.³³ Nos, ma már olyan kritikák is elhangzanak, amelyek szerint maga a várákozás paradox, hiszen alkotóelemei mindannak ellentmondanak, ami csak magából az Európai Unióból eredően következik.³⁴ S hozzátehetjük, hogy e mentalitásbeli különbségek okán a helyzet még akkor sem igazán azonos, amikor tényszerűen egyaránt jelen vannak kódexek. Ezek ugyanis egyfajta elvies megközelítést csíholnak az európai kontinensen, míg tovább erősítik az egyébkénti pragmatizmust az angol–amerikai jogban.³⁵ Egyetlen megjegyzést idézve a megközelítésbeli módok és a várákozások lényegileg eltérő mivoltára, „az amerikai bíróságokon inkább úgy olvassák a kódexeket, hogy az megkönnyítse az esetjogi fejlődést, semmint akként, hogy a kérdéses ügy végleges megoldásához elvezessen”.³⁶ Beszédes példaként elégséges talán emlékeztetnünk a *British Law Commission* reformista erőfeszítéseinek korai kudarcára (kodifikációról mint megoldásról gondolkodván még 1964-ben is), mely mégis csak legmélyebb tanácsalanságról tett tanúbizonyosságot annak elhatározásában, hogy mit is kell tenni egy olyan, következetes általánosítások szerint megszövegezett joggal, ami fogalmak tömegébe törten teljességgel elvont fogalmiságok halmazában jelenik már meg; olyan elrendezésben, amely absztrakt logikai sémákat követ; és ezzel olyan, a szó legszorosabb értelmében vett jogalkalmazásra (*application du droit, az administration of justice helyett*³⁷) teremt lehetőséget, amelyben a szubszumpció logikai mintája szerint tényeket szabályok alá lehet rendelni – egy olyan saját, jellegzetesen angol közegben, amelyről egy legrokonszenvezőbb belső jellemzés sem tud másként vélekedni, mint hogy „voltaképpen az ábécé [ti. a kérdéses intézményt jelző szó kez-

³³ Pierre LEGRAND: Against a European Civil Code. *Modern Law Review*, Vol. 60., no. 1. (1997) 56–59.

³⁴ Raluca BERCEA: La Paradoxe de la Codification Européene. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Jurisprudentia*, Vol. 53., no. 2. (2008) 65–84. („non seulement douteuse au point de vue de son constitutionnalité et légitimité, mais aussi artificielle, non-conforme à la logique même du système communautaire, inappropriée au point de vue instrumental et inouïe diachroniquement.”)

³⁵ Peter M. NORTH: Problems of Codification in a Common Law System. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Vol. 46. (1982) 503.

³⁶ Richard HYLAND: The American Restatements and the Uniform Commercial Code. In: Arthur HARTKAMP et al. (szerk.): *Towards a European Civil Code*. The Hague, Kluwer Law International, 1994. 61. („American courts tend to read the codes to facilitate case law evolution rather than as the definitive resolution of the issue involved”)

³⁷ Szépen vall a különbség nyelvi szimbolikájáról Peter G. SACK: Law & Custom: Reflections on the Relation between English Law and the English Language. *Rechtstheorie*, Vol. 18. (1987) 421–436.

dőbetűje – V.Cs.] az értelem szerinti rendezés kizárólagos eszköze, amit ténylegesen is használni tud az angol jog”.³⁸

Az irodalomban időszakosan visszatérő vitákat folytatnak arról, vajon programszerűen születnek-e még új kodifikációk, s ha igen, úgy mely jogterület(ek)en. Előszertettel fogalmazódik meg például egy funkcionalista természetű megközelítés, mely meg szeretné a kodifikációt szabadítani a rá ragasztott történelmi sztereotípiáktól, így történetesen „attól a rövidlátó szemlélettől, melynek jegyében az angolszász jogászok a kódexeket a napóleoni Európában gyökerező ideologikus vállalkozásnak tekintik”.³⁹ Függetlenül azonban attól, hogy miféle szándékok születnek ma, tudnunk kell, hogy az ilyen vagy hasonló strukturális dilemmák már korábban is habozásban végződtek – például annak felismerésében, hogy valószínűsíthető végeredmény csakis a teljes rombolás lehet, ha történetesen megkísérlik kodifikálni történetesen a klasszikus talmudi zsidó jogot, vagy törvénykönyvbe rendezni az ún. római–holland jogot, vagyis a Dél-Afrikai Köztársaságban még a valahai gyarmatosítónak, Németalföldnek a napóleoni kényszer-kodifikálása előttről átvett romanista döntés- és érvanyagot⁴⁰ – s ez változatlan tanításként sugallja ma is, hogy „mihelyst az angolszász jogot kodifikálják, az szükségképpen megszűnik majd ugyanannak lenni, s nyilvánvalóan nemcsak formai tekintetben, de lényegét, tartalmát illetően is”.⁴¹ Ez magyarázza, hogy amennyiben bármiféle eleve elköteleződés nélkül, tisztán a külső megfigyelő pozíciójából megkíséreljük annak mérlegelését, „vajon maguk az angolszász jogi intézmények és hozzáállás kizárnak-e kodifikáció szerinti működést”, a következtetés legfeljebb erőteljesen habozó lehet csupán. Aligha vezethet máshoz, mint annak megállapításához, hogy: „Sem a történelem, sem az eddigi tapasztalat nem válaszolja meg igenlően az effajta kérdést. Vagyis annak, hogy az európai kodifikációra aktívan odafigyeljünk, tovább kell folynia.”⁴²

6. Összegzés

Végső összefoglalásban a kódex nem más, mint a jogi szabályozás valamely kiválasztott területére vonatkozó szabályoknak átfogóan rendszerszerűvé szervezett foglalata. Az ősi mezopotámiai és kínai joggyűjteményektől egészen a skandináv államoknak a XVII. és XVIII. században született általános törvénykönyveigi a kódexek írásos

³⁸ Bernard RUDDEN: Torticles. *Tulane Civil Law Forum*, no. 6–7. (1991–1992) 105. („the alphabet is virtually the only instrument of intellectual order of which the common law makes use”)

³⁹ Eva STEINER: Codification in England: The Need to Move from an Ideological to a Functional Approach – A Bridge too Far? *Statute Law Review*, Vol. 25., no. 3. (2004) 212. („The almost myopic perception of codification by a number of common lawyers as an ideological enterprise rooted in Napoleonic Europe”)

⁴⁰ Vö. VARGA (2002) i. m.

⁴¹ H. R. HAHLO: Here Lies the Common Law: Rest in Peace. *Modern Law Review*, Vol. 30. (1967) 258. („once the common law is codified it will, of necessity, cease to be the common law, not only rather obviously in form, but also in substance”)

⁴² Gunther A. WEISS: The Enchantment of Codification in the Common-Law World. *Yale Journal of International Law*, Vol. 25. (2000) 532. („History and experience do not answer this question in the affirmative. Active consideration of European codification should continue.”)

szöveggént gyakorlatilag egyetlen korpuszba foglalták a jog úgyszólván teljes anyagát. Bizonyos specifikus helyzetekben ilyen szolgálatot azzal láttak el, hogy a szokásokat lejegyezve, s vagy gyűjtemények formájában, vagy pedig magánmunka és magánkezdeményezés eredményeként, mint javaslatokat rögzítették (ilyen volt például, mint számunkra ismeretes, Werbőczy Istvánnak hála, a *Tripartitum opus iuris* 1514-ben bemutatott, de törvénné nem lett műve, ami a nemzeti jogegység sikeres megőrződésének fontos tényezője lett azután, hogy a török megszállással mintegy másfél évszázadra Magyarország három részre – elvileg független jogterületre – szakadt). A jog rendezésére (konszolidálására) irányuló későbbi, így a francia abszolutizmustól máig terjedő erőfeszítések idején valamelyest enyhült a kodifikációnak arra irányuló igénye, hogy a jog egyes ágaiból vett viszonylagosan önálló szabályozási területek minden előforduló/ előfordulható szabályát felölelje és összegyűjtve egyetlen testbe foglalja. Ugyanakkor változatlanul folytatódott az olyasféle magánkezdeményezések, mint a minta-kódexek (*model codes*) javaslatai vagy a hatályos jog olyan rövidített, egységesített, rendezett formába foglalt újraállításai (*restatements of the law*), amik jellegzetesen az Amerikai Egyesült Államokban a belső jogegységesítést és/vagy az addigra felhalmozódott precedensjog kodifikálását szolgálták.

Kódexek ma általában törvényhozási kezdeményezések termékeiként születnek. Modern alakzataiban a kodifikáció arra irányuló törekvés, hogy olyan szerkezetbe foglalja a jogot, amely az általánosság csúcásától a specifikus rendelkezések részleteiig mindent magában foglal; gyakran egy a célokat megfogalmazó preambulum vezet be; s mindig tartalmazza a rendezés alapjául szolgáló általános elveket. Ennek megfelelően egy általános rész alapozza meg az ún. különös részt, amely minden egyedi jogi intézmény részleteit is taglalja. Rendelkezései sorában gyakorta található egy vagy több úgynevezett klauzula, amelyekből kiindulva a joggyakorlat új szabályozásokat fejleszthet ki, olykor akár új jogi intézményeket képezve.

Amint a neve is mutatja, összeállítás vagy összeszerkesztés (*compilation*) az az eljárás, amelynek során – akár nyomtatott gyűjteményként, akár elektronikus *data bases* által tárolásra kerülő információ-tömegként – időrendben újraállítják s egyszersmind rendezik az alkalmazandó szabályokat. Ezeket többnyire azon források szerint osztályozzák, amelyekből az egyes jogi rendelkezések vették, s másodlagosan szabályozási tárgyuk szerint. A mai értelemben vett kódexek megjelenéséig az ókor és a középkor (amint egyesekben az újkor) jogkönyvei kizárólag az alkalmazandó normaanyag gyűjteményei voltak, nem ritkán szövegbeli javításokkal, amelyek vagy a lehetséges ellentmondások kiiktatását célozták, és/vagy azt, hogy a *desuetudo* folytán érvényességüket veszített részeket kiemeljék, illetőleg hogy a korábbi másolások során bekövetkezett szövegromlásokat helyrehozzák, sőt esetenként azt is, hogy kifejezetten „javítsanak” rajta a jelenkor sürgető igényeinek lehetséges kielégítése jegyében (s ez már a revízió [*revision*]). A modern kompilációk általában nem szerkesztik át, hanem megőrzik az általuk átvett/feldolgozott jogforrások eredeti belső szerkezetét. Némely országban az efféle kodifikációhoz csatolják az ezt a parlamentben törvényjavaslatként előterjesztő minisztertől indoklasként elhangzott szöveget is, és különösen a skandináv országokban még belefoglalják az így kiadmányozott gyűjteménybe azokat az előkészítő anyagokat (*travaux préparatoires*) úgyszintén, amiket az előkészítés érdemét elvégző, kiválasztott tudósokból és bírákól összeállított bizottság munkaanyagként koncipiált

és a törvényhozói szándék kibontásaként megfogalmazott – autentikus többletanyagot bocsátva ezzel a mindenkori értelmezésnek és nem szűnő újraértelmezésnek.

Egymásra következő történelmi korokon és azon eltérő rendszményekeken keresztül, hogy a jog eszköze miként állítható közös társadalmi célok szolgálatába, a kodifikáció mindig is a jog objektíválásának legmagasabb rendű formája volt és máig maradt. Figyelemmel arra a történelmünkön – történelmeinken – átívelő kodifikációs megjelenéseket illető tapasztalati következtetésre, miszerint „legkülönbélebb típusú és hagyományú jogrendszerek legkülönbélebb gyökerű és természetű társadalmi-jogi problémák megoldásánál egyaránt sikerrel kísérlelheték – s kísérlelhetik – meg a kodifikációs eszköz alkalmazását”,⁴³ bizonyára megkockáztatható az a következtetés is, hogy a legáltalánosabb értelemben véve a kodifikáció egyetemesen fellelhető törekvés és eljárás a jog mindenkori életében.

7. Következtetések

Egy amerikai típusú „jog és gazdaság” nézőpontú megközelítésben s különösen egy költség/haszon-szempontról elvégzett elemzés tükrében úgy tűnhet, hogy általánosságban a kodifikáció egy olyan eszközválasztás, amely előreláthatóan úgyszólván minden esetben egyidejűleg növeli mind a formális jogváltoztatásoknak, így a törvény- és törvénytervezet-módosításoknak, mind pedig az idegen mintáktól való jogkölcsonzésnek és az érdekcsoportok általi külső és belső beavatkozásnak a valószínűségét – ám mindezt egy valóban demokratikus működés zavartalan kiteljesedésének a kárára teszi, azt téve deficitessé. Ráadásul egyidejűleg – folytatódik egy ilyesfajta érvelés – az ilyen eljárás olyan gyakorlatot mozdíthat elő, amely a bíróságokat

„arra készteti, hogy inkább az egyes szavak jelentésére fordítsanak figyelmet, semmint arra, hogy a kérdéses szabályozás egyáltalán milyen célokat kívánt elérni, s ezzel egyszersmind arra, hogy olyan jogon kívüli forrásokhoz forduljanak, mint például egy adott törvény megszületésének a története.”

Végső soron pedig – hangsúlyozza ez a korokon átívelő, összegző beszámoló, olyan hangvétellel, mintha inkább dodonai jóslat lenne, és éppen nem bármiféle, akár legcsekélyebb bátorítás – „a kodifikáció csak megsokszorozta a jogrendszerben felmerülő azon voltaképpeni problémákat, amelyeket pedig szándéka szerint csupán meg akart oldani.”⁴⁴

Néhány évvel ezelőtt a francia legfőbb nemzeti kodifikációs bizottság, mint a formális jog bármiféle módosításának, egyáltalán alakításának irányadó franciaországi motorja, már úgymond előrelátó következtetésként megállapította, hogy „az új

⁴³ VARGA (2002) i. m. 281.

⁴⁴ Dru STEVENSON: Costs of Codification. *University of Illinois Law Review*, (2014) 1129., 1173. („prompting [the courts] to focus more on the meaning of individual words than on the overall policy goals of enactment and to rely more on external sources, such as legislative history.” / „codification has accelerated the very problems in the legal system it was supposed to resolve.”)

kódexek létrehozatalának a korszaka feltehetően véget ér.⁴⁵ Nos, ha és amennyiben a fejlemények szemszögéből bármiféle általánosítást megkísérlünk, úgy a kulcsot most már bizonyára az információ-technológia új vívmányai rejtik magukban. Ám bármiféle súlypont-áthelyeződés következzen is be a jövőben, a kodifikáció térvesztése vagy végső soron éppen valami más eszközzel, eljárással vagy megjelenítéssel történő helyettesítése nem annak lesz betudható, hogy azt bíráljuk, amit a kódexek alkotásával az emberiség évezredek óta különféle környezetekben s feltételek közt vívmányként elért, hanem ama tény józan tudomásul vételének, hogy változó időkből s a legkülönbözőbb helyzetekben „A kodifikáció egykori jó céljainak elérését az emberiség immár megkísérli számos más út igénybevételével is.”⁴⁶

⁴⁵ COMMISSION SUPÉRIEURE DE CODIFICATION: *Vingt et unième rapport annuel: 2010*. Questions et réponses, Paris, Les Éditions des Journaux Officielles, 2011. 2.7. pont, 13. („la période d’élaboration de nouveaux codes se rapproche sans doute de son terme.”)

⁴⁶ Iain STEWART: Mors Codicis: End of the Age of Codification. *Tulane European & Civil Law Forum*, Vol. 27. (2012) 47. („What had been the good aims of codification are being pursued in very different ways.”)